

Abduraxmanov Isfandiyor

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti

stajyor-o'qituvchisi

Anastasiya. Pashtu tilida qo'shma gap masalasi hali to'liq o'rganilmaganini, qo'shma gaplarni guruhlariga ajratishda olimlarning fikrlarini turlichaligini kuzatish mumkin. Olimlardan chuqurroq o'rgani Lebedov hisoblanadi va uning guruhlariga ajratishi aniqroqdir.

Kalit so'zlar. qo'shma gap, temporal sentences, conditional sentences, concessive sentences, L.R.Lorimer, Siddiqulla Rishtin, colloquial sentences.

Pashtu tilidagi qo'shma gap tuzilishi turalarini ko'rib chiqamiz. L.R.Lorimer⁶¹ o'z kitobida pashtu tilidagi gap tuzilishiga aloha to'xtalib o'tgan dastlabki olimlardan hisoblanadi. Sharqshunos olim o'z kitobida qo'shma gaplarni uchga ajratadi. 1. Temporal sentences (vaqtni bildiruvchi gaplar) 2. Conditional sentences (shartli gaplar) 3. Concessive sentences (konsensiv gaplar) G. Roos-Keppel⁶² ismli olim pashtu tilini o'rganga va u haqida kitob yozgan. Uning grammatik kitobida qo'shma gaplar uchun "colloquial sentences" (so'zlashuv gaplari) nomli alohida qism ajratadi. Amma u qo'shma gap haqida hech qanday ma'lumot va fikrlar keltirib o'tilmaydi. Balki faqatgina misollar keltirish bilan cheklanadi.

Yetuk afg'onshunos olim Ernest Trumpp⁶³ o'z kitobining sintaksis bo'limida gaplarni ikki bo'ladi. 1. The simple sentence (sodda gap) 2. The compound sentence (qo'shma gap). Qo'shma gaplarni yana ikkiga ajratadi: Coordination of sentence (bog'langan qo'shma gaplar) va Subordination of sentence (ergashgan qo'shma gaplar). Pashtu tilida sodda va qo'shma gaplarga alohida to'xtalgan dastlabki olimlardan hisoblanadi.

Pashtu tilida qo'shma gaplarga alohida to'xtalgan va har birini to'liq tarzda yozishga uringan olimlardan yana biri bu Lebedov hisoblanadi. U ham gaplarni ikkiga sodda va qo'shma gaplarga ajratadi. Afg'onlarning o'zlaridan ham quyidagi masalalarni o'rganishgan masalan Siddiqulla Rishtin⁶⁴ gapning tuzilishi va sintaksisi bo'yicha o'z kitobida bayon qilgan. Rishtin gaplarni tuzilishiga ko'ra ikkiga ajratadi.

Ya'na bir afg'on olimlaridan Alavuddin Hishomiy o'z kitobining نحوه يا جمله پوهنه (sintaksis) qismida gap tuzilishi va qo'shma gap haqida ma'lumot berib o'tadi. U ham gaplarni tuzilishiga ko'ra ikkiga ajratdi, ammo nomlarida ozgina farq qiladi.

Siddiqulla Rishtinning qizi Zarg'una Rishtin⁶⁵ ham qo'shma gap borasida so'z yuritib kitob yozgan. U ham gaplarni ikkiga ajratgan.

⁶¹ Lorimer L. R. Syntax Of Colloquial Pashtu. – Oxford Art The Clarendon Press.:1915. – 136 p.

⁶² Roos-Keppel G. Manual Of Pushtu. – Oxford University Press London.:1922. – 201 p.

⁶³ Ernest Trumpp. The Pasto Or Language Of The Afghāns. – London.:1873. – 162 p.

⁶⁴ صديق الله رښتين. پښتو گرامر. – پېښور.: ۱۹۹۴. – م. ۴۳۸.
⁶⁵ زرغونه رښتين زيور. پښتو نحوه (گرامر). – پېښور.: ۲۰۰۳. – م. ۵۴.

Pashtu olimlari qo'shma gaplarni turli guruhlarga bo'lishgan va hammasi bir biridan farq qiladi. Bu guruhlarga ajratishlarning hammasi ham nihoyasiga yetmagan . Yuqoridagi qo'shma gap turlaridan Lebedovniki mukammalrog'i deb hisoblaymiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- 1.Lorimer L. R.Syntax Of Colloquial Pashtu. – Oxford.: Art The Clarendon Press,1915. – 398 p.
- 2.Roos –Keppel G. Manual Of Pushtu. – Oxford University Press London.: 1922. – 310 p.
- 3.Bellew H.W .Grammar Of The Pukkhto Or Pukshto Language. – London.: 1873. – 179 p
- 4.Ernest Trumpp. The Pasto Or Language Of The Afghans. – London.: 1873. – 412 p.

5.صديق الله ربنتين. پښتو گرامر. – پېښور.: ۱۹۹۶. – ۴۹۱ م

6.محقق سيد محى الدين هاشمي. د پښتو ژبې لنډ گرامر(صزف-نحوه). – کابل.: ۲۰۰۴. – ۹۳ م.